

Професійна компетентність учителя як умова навчання письма першокласників

Пріоритетним завданням мовного курсу початкової освіти сьогодні є формування комунікативної компетентності молодших школярів. Комунікативна компетентність нами розглядається як здатність учнів успішно користуватися всіма видами мовленнєвої діяльності в процесі пізнання навколишньої дійсності: слухати, сприймати й відтворювати інформацію, читати й розуміти текст, вести діалог, брати участь у дискусіях, висловлювати власні думки, міркування як в усній, так і в письмовій формах.

Компетентнісний підхід у навчанні мови полягає у зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в учнів здатності практично діяти і застосовувати досвід успішних дій у мовленнєвих усних і письмових ситуаціях.

Комунікативна компетентність представлена трьома змістовими лініями: мовною, мовленнєвою і соціокультурною. Основною є мовленнєва змістова лінія, оскільки вона передбачає формування в молодших школярів умінь користуватись мовою як засобом комунікації.

Мовний курс початкової школи розглядає складові комунікативного мовлення - усне і писемне мовлення.

Усне мовлення безперечно вважається основним. Однак сучасні дистанційні технології надають можливість спілкуватись писемним мовленням більшою мірою, ніж усним.

Писемне мовлення – це особливий вид мовлення, який має свою специфіку – зовнішні і внутрішні чинники. Воно включає орфографічні й пунктуаційні уміння, графічні й технічні навички письма, культуру викладення змісту й зовнішнє оформлення письмових робіт.

Необхідною складовою мовленнєвої писемної компетенції є навичка письма. Її сформованість – одна з умов переходу до формування культурного писемного мовлення, в основі якого лежить зміст, логіка, зв'язність, зрозумілість, точність, виразність, переконливість. У першому класі починається продуктивна письмова співпраця спочатку з учителем, потім – з батьками, однокласниками, друзями.

Кожна дитина, яка приходить до першого класу, бажає навчитися красиво і швидко писати, а кожний учитель прагне її навчити писати якнайшвидше. Дослідження показує, що 47,4% першокласників на кінець року навчилися писати відповідно вимогам. Тож переважна більшість дітей ще не готова до початку роботи над писемним мовленням і з цим переходять до навчання у другому класі. Через деякий час навчання вони попадають у «пастку» труднощів саме через письмо, що й призводить до небажання писати, а отже, вчитися.

Перемогти невдачі може і повинен тільки компетентний у цій справі вчитель.

Дійсно, досягнення заданого рівня навчання учня було б неможливим без учителя, його професійної компетентності, оскільки процес навчання двосторонній: з одного боку – учитель, з другого – учень. У даному випадку поняття професійної компетентності включає кілька характеристик:

- володіння необхідною сумою знань, умінь і навичок з даного предмета;
- володіння прийомами формування навичок письма;
- уміння писати відповідно встановленим вимогам письма для учнів 1-го класу;
- знання психофізіологічних можливостей і потреб дітей шестирічного віку; типологічних й індивідуальних їхніх особливостей;
- володіння культурою спілкування з учнями шестирічного віку.

Спостереження показують, що важливою причиною невдач першокласників в період навчання письма є **недостатня обізнаність учителя про рівень підготовки дітей до цього виду діяльності та їхні психофізіологічні можливості**, а відтак, орієнтування відбувається просто на так званого середнього учня.

Досвід доводить, що для навчання письма шестирічних учнів учителеві важливо знати про те:

- якою рукою пише дитина,
- як тримає ручку чи олівець,
- в якій мірі розвинений окомір,
- як вона координує рух руки під час малювання, розфарбовування,
- як розвинене просторове сприймання,
- вольові якості,
- самоконтроль,
- довільна увага,
- в якій мірі зміцніли дрібні м'язи кисті,
- здатність до автоматизації рухів руки,
- скоординованість дій зорового і рухового аналізаторів,
- швидкість запам'ятовування послідовності дій,
- міра сформованості розумових дій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення),
- міра загальної працездатності,
- розвиток артикуляційного апарату,
- розуміння прохань, настанов учителя,
- зв'язність висловлювань,
- міра рухливості дитини,
- ставлення до цього виду діяльності.

Недостатня увага з боку вчителя до таких чинників призводить до стійких помилок, які часто повторюються:

- вихід букв за межі рядка,
- різна висота букв у слові,
- різна відстань між окремими елементами букв, словами,

- різний нахил елементів у букві,
- відсутність плавності письма,
- наявність тремтячих ліній у буквах,
- неправильно поєднані елементи у букві, букви у слові,
- дописування зайвих елементів у букві,
- зворотний порядок написання літери,
- написання друкованої літери замість рукописної,
- невміння побачити складові елементи у букві,
- пропуск рядків у сітці зошита,
- письмо поза основним рядком,
- повільний процес переведення друкованої букви у рукописну,
- дзеркальне зображення букви,
- заміна однієї рукописної букви подібною за формою або іншою,
- швидка стомлюваність руки,
- надмірний натиск на папір,
- міцне утримання ручки,
- порушення гігієнічних правил письма.
- пропуски голосних і приголосних букв,
- пропуски складів,
- заміна букв, що позначають схожі у вимові чи сприйманні звуки,
- вставляння букв, що позначають голосні звуки,
- переставляння букв і складів,
- злиття слів на письмі.

Розглянемо кілька важливих для вчителя аспектів навчання письма у 1 класі.

Звісно, що до першого класу діти приходять підготовлені по-різному. Правильно виділені учителем групи дітей стимулюють його до такої фронтально-індивідуальної роботи, за якої, ні в кого з учнів не виникне сумніву щодо неспішності навчання письма. А це можливо буде тільки в тому випадку, якщо рівень складності письмових завдань відповідатиме рівню можливостей дитини, процес навчання письма буде проходити з притаманними таким дітям видами роботи. Пам'ятаючи про це учитель дає шанс кожному першокласнику стати успішним у навчанні письма.

Умовно можна виділити дітей, які у певній мірі вже вміють писати букви, слова, відносно самостійно виконувати елементарні завдання і тих, у яких є проблеми, що згадані вище. Якщо першим не приділити потрібної уваги, тобто не запропонувати їм завдання, що сприяють удосконаленню умінь їхнього письма, то вже через кілька місяців у них знизиться інтерес до письма, з'являться ілюзії того, що вони це все вже вміють і настане момент, коли такі діти не усвідомлять появи нових знань стосовно письма, того матеріалу, що їм ще невідомий. Отже, для таких дітей ефективним буде шлях удосконалення письмових умінь у межах навчальних операцій і дій, що засвоюються всіма дітьми на уроці письма. Добре, якщо є додаткові графічні матеріали, а саме роздаткові.

Якщо першій групі дітей можна пропонувати завдання для відносно самостійного виконання, то другій – тільки фронтальне виконання і бажано

вголос разом з учителем. Однак постійна фронтальна робота в період навчання письма неможлива, бо існує варіативність труднощів навіть у одного й того ж учня, групи учнів. Якщо, наприклад, є діти з недостатньо сформованою моторною координацією, то цій групі варто пропонувати у зошитах для письма завдання, що пов'язані з розфарбуванням певних предметних малюнків коловими рухами пальців (в залежності від малюнка – м'яч, вишня) чи рухами пальців згори вниз, зліва направо і навпаки (стовбур дерева, машина), за умови, що штрихи не будуть виходити за межі малюнка. Подібні завдання варто пропонувати і в звичайних книжечках для розфарбовування. Доброю допомогою таким дітям експериментальних груп став, створений нами разом з групою дослідників, «Зошит для підготовки до письма ліворуких і праворуких дітей». Тут представлені в ігровій формі графічні вправи, що сприяють розвитку, закріпленню, удосконаленню необхідних для навчання письма умінь. Особливого значення тут надається дітям, які пишуть лівою рукою.

Одним із завдань періоду навчання грамоти є формування в учнів уміння розбірливого і швидкого письма. Це зобов'язує учителя виробляти в дітей автоматизоване письмо. Доведена до автоматизму навичка письма сприяє швидкому викладенню думок на папері – розвитку письмової мовленнєвої практики. Як і будь-яка інша дія, автоматизована – підлягає контролю, до того ж постійному, і не тільки з боку вчителя, а й з боку учня. У свою чергу контроль теж є автоматизованою дією, тому вона має формуватись поетапно. Якщо ми говоримо про автоматизацію письма букви, то перший етап контролю за її самостійним написанням буде звіряння її із зразком, знаходження схожості. Другий етап – письмо букви під голосний самокоментар: від називання місця початку письма до місця закінчення письма. Третій – самокоментар мовчки. Якщо учень робить помилку, то повертається до попереднього етапу, доки не засвоїть дії контролю до автоматизму. Важливим критерієм сформованості дії контролю є її зближення з основною дією, основним взірцем. При цьому слід пам'ятати про те, що шестирічні здатні займатися справою продуктивно тільки 10-15 хвилин, а писати безвідривно 5 хвилин.

Зазначимо, що **автоматизацію** різнонаправлених рухів пальців і написання букв **жоден зошит** для навчання письма **не забезпечує**, та й фізіологічно для першокласників це було б надто складно. Тому тут варто підключити такі форми роботи, як письмо ліній, букв, складів, слів у повітрі; «наведення» цих же букв, складів різного розміру на дошці, маючи за рядок верхню і нижню частини дошки, писати під тактування у нелінованому папері поєднані безвідривно прямі із закругленням внизу, при цьому індивідуально кожному учню, зважаючи на його можливості, вказувати, скільки елементів поєднувати безвідривно.

Варто зазначити, що **автоматизації** **письма важко досягти за неправильної сформованості технічних навичок**. Останнім часом спостерігається тенденція зростання відсотка дітей, які приходять до школи, начебто, з умінням писати. Однак, великий відсоток першокласників неправильно тримають ручку, як ті, що пишуть лівою рукою, так і ті, що пишуть правою рукою. А саме цей інструмент за вільного положення у руці, ритмічного натискання на папір допомагає формувати автоматизоване, швидке письмо.

Мінливе положення зошита на парті, посадки під час письма також впливає на формування позитивних чи негативних якостей письма, а саме його автоматизації.

Зазначимо, що для наближення до писемного мовлення, під час навчання письма букв, складів, слів необхідним є також відпрацювання кожної операції, що відбувається у процесі звукового аналізу, якісної характеристики звука, визначення позиції кожного звука у слові, позначення його буквою. У період навчання письма настає час, коли учні самостійно починають писати слова, навіть речення, ті якими користуються в усному мовленні. Постійне виправлення вчителем помилок часто призводить дітей до сумніву у своїх можливостях, закритості, заміні слів іншими. Тому вчителю слід часто давати учням можливість відчувати успішність такої своєї діяльності, пам'ятаючи, що таким чином формується елементарна орфографічна навичка. Звісно, такий етап роботи, як переведення звука у букву - нелегкий, особливо для другої групи дітей. Тому пропедевтично варто в ігровій формі у другому півріччі пропонувати таким дітям писати на уроці хоча б одне, але своє особисте слово з вивчених букв у зошиті чи на дошці.

Більшість завдань у зошитах для навчання письма – комплексні. Під час їх виконання діти вимовляють слова, бачать послідовність написання букв. Це сприяє виробленню необхідних навичок. Однак найкращим взірцем для навчання розбірливого, чіткого, автоматизованого письма першокласників залишається рукописний зразок учителя на дошці і обов'язково у зошиті.

Література.

- 1.Квитова Л.Ф. Формирование профессиональной компетентности педагогов, работающих по УМК «Начальная школа XXI века»././Начальное образование.- 2006 № 4-С.53-56.
- 2.Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики/ Підваг.ред.О.В.Овчарук. – К.: «К.І.С.» , 2004.-112с.
- 3.Методика навчання української мови в початковій школі.: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук.ред. М.С.Вашуленка – К.: Літера ЛТД, 2010. – 364с.
- 4.Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5-ти т./В.О.Сухомлинський. – К.:Рад.шк.19077. – т.4.-637с.

Прищеп О.Е. Профессиональная компетентность учителя как условие обучения письму первоклассников.

У статті висвітлені деякі аспекти професійної компетентності учителя в навчанні письма першокласників.

Професійна компетентність, навчання письма, писемне мовлення.

В статье излагаются некоторые аспекты профессиональной компетентности учителя в обучении письму учеников первого класса. Обращается внимание на важность знаний особенностей развития шестилетних учащихся.

Профессиональная компетентность, навыки письма, письменная речь.

Prishepa O. The article discusses some aspects of the professional competence of teachers in teaching writing first-graders.